

Radoslav Lazić¹
Akademija umetnosti, Novi Sad

792.97(100+497.11)(091)
ID BROJ: 202557196

SRPSKO LUTKARSTVO U SVETSKOJ TEATROLOGIJI²

Apstrakt

Tekst predstavlja dubinsku i preglednu studiju razvoja lutkarskog teatra u svetu, eks-jugoslovenskim i srpskim prostorima. Analiza je izvršena kroz osvrt na tekst akademika Henrika Jurkovskog, koji je objavljen u njegovoj glasovitoj Istoriji evropskog lutkarstva na poljskom, engleskom i hrvatskom jeziku, kao i na Svetsku enciklopediju umetnosti lutkarstva (EMAM – WEPA). Krunu teksta čini njegov četvrti deo, u kome autor daje sažeti osvrt na istoriju i estetiku umetnosti lutkarstva kako je predstavljena u Svet-skoj enciklopediji umetnosti lutkarstva.

Ključne reči

istorija srpskog lutkarstva, Henrik Jurkovski, Istorija evropskog lutkarstva, srpski papirni teatar, Svetska enciklopedija umetnosti lutkarstva (EMAM – WEPA).

Srpsko lutkarstvo u Istoriji evropskog lutkarstva Henrika Jurkovskog

Henrik Jurkovski (Henryk Jurkowski, Varšava, 1927), u svojoj glasovitoj *Istoriji pozorišta lutaka (Dzieje teatru lalek, Od wielkiej reformy do wspolczesności, Zakończenie*, PIW, Varšava, 1984, 337-338), u poglavlju „U potrazi za identitetom” govori o jugoslovenskom profesionalnom lutkarstvu, koje se razvijalo od 1948, petežno u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani.

1 rlazic@open.telekom.rs

2 Rad *O savremenom srpskom lutkarstvu* je predstavljen na Međunarodnom forumu teatrologa na Festivalu Mubarak u Teheranu, 23. jula 2010. U nemačkom gradu Rotenburgu, na skupu UNI-MA (Union internationale de la marionnette), Međunarodnog udruženja lutkara 27. marta 2011. održao sam predavanje *Iz istorije srpskog lutkarstva u jugoslovenskom i evropskom prostoru*.

Tu prvu fazu on označava kao samoupravu „radničkih i umetničkih veća“, dok su direktori pozorišta bili izvodači njihovih odluka. Kako nije bilo profesionalnih umetnika lutkarstva, repertoar su ostvarivali uglavnom umetnici iz dramskih pozorišta i daroviti amateri. Tu fazu imenuje kao „literarno pozorište“, u kojem je lutka bila glumčeva alternacija, njegova zamena za lik koji se ostvaruje u verbalnoj naraciji.

Pedesetih godina XX veka, uvidela se potreba za stvaranjem posebnog lutkarskog jezika i stila. Lutka treba da izražava lutku, a ne da oponaša čoveka, svet flore i faune. Za lutkarsko specifično izražavanje, najviše su se angažovali scenografi, kreatori lutaka, kao i glumci lutkari, koji su postepeno preuzimali rediteljske zadatke u stvaranju posebnih „lutkovnih lutkarskih predstava“, temeljeći pri tom novi jezik savremenog lutkarskog teatra. Jurkovski beleži: „Pod njihovim uticajem, jugoslovensko (lutkarsko – R.L.) pozorište je prošlo kroz sve razvojne etape koje odgovaraju evropskom pozorištu; od realizma do stilizacije scenske slike do odbacivanja paravana i primene raznorodnih (izražajnih – prim. R. L) sredstava“. On dalje podseća da je poznato³ srpsko profesionalno lutkarsko „Malo pozorište“ osnovano u maju 1948, kao „Lutkarsko pozorište“ Republike Srbije. Ono je 1952. promenilo naziv u „Beogradsko marionetsko pozorište“, da bi 1962. godine, spajanjem s *Ginjol scenom* Dečjeg pozorišta „Boško Buha“, dobilo naziv „Beogradsko lutkarsko pozorište“. „Beogradsko lutkarsko pozorište“ koje je 1967. preimenovano u „Malo pozorište“ svoje sedište je našlo u, posebno za njega izgrađenoj, zgradi, iza Crkve Sv. Marka i Ruske crkve, Doma pionira i Televizije Beograd, u Aberdarovoj ulici 2, kao tehnički i arhitektonski najopremljeniji lutkarski teatar u Srbiji.

Prema stavovima Jurkovskog, promena naziva pozorišta dovodila je i do programskih usmerenja. U početku su igrane samo predstave u marionetskoj tehnici. Repertoar su sačinjavale lutkarske bajke „u kojima su skladno egzistirale životinje, ljudi i fantastična bića“. Predstave *Ivica i Marica*, po bajci braće Grim, *Loptica skočica* Jana Malika, *Začarana kaljača* G. Matvejeva su okosnica repertoara. Mnoge predstave u marionetskoj tehnici režira Marija Kulundžić, koja je istovremeno bila i umetnički direktor ovog pozorišta niz sezona.

3 Istoričarka umetnosti Ljiljana Lazić je objavila uzoran monografski katalog *Papirni teatar*, povodom izložbe u Muzeju grada Novog Sada, 2004. godine. Nataša Čakić Simić za štampu je priredila priručnik za pravljenje lutaka od papira – *Pozorište od papira*, koji će 2013. godine biti objavljen u izdanju beogradskog Kreativnog centra.

Posle fuzije s *Ginjol scenom* Dečjeg pozorišta „Boško Buha“, na scenu stupaju lutke ginjoli i javajke, a kasnije, uklaňanjem paravana, pojavljuju se glumci pored lutaka na sceni. Arhitektura „Malog pozorišta“ po svojoj multifunkcionalnosti bila je za sve vidove tehnike i tehnologije klasičnog i savremenog lutkarstva, čime je navodila reditelje:

„na primenu raznorodnih izražajnih sredstava i na favorizovanje inscenacije. Velika scena je zahtevala prisustvo glumca. U najboljem slučaju on je bio vodič po svetu lutaka, kao u predstavi „Na slovo, na slovo...“ (1969) D. Radovića (1969), u režiji V. Belogrlić i kreaciji lutaka G. Popović. To je bila predstava revijskog karaktera. Izazvala je oduševljenje kod kritičara i pedagoga koji su u njoj otkrili novu koncepciju lutkarskog pozorišta.“

Jurkovski citira mišljenje uglednog pedagoga i teatrologa prof. Stanislava Bajića (1915 – 1989):

U svetu se razvija tendencija da se uklone razlike između pozorišta za decu i za odrasle. Imamo mnoge primere simbioze lutkarskog i dramskog pozorišta i zato se takva predstava pojavila u pozorištu prevazilazeći na čudesan način granice između te dve vrste pozorišta. (V. Milosavljević, Dnevnik, Novi Sad, 30. V 1970.).

Veoma dobro obavešten o savremenim zbivanjima u srpskom lutkarskom pozorištu, Jurkovski precizno procenjuje umetnička zbivanja na lutkarskoj sceni Beograda vrednujući estetske domete:

U mnogim slučajevima glumac je zamenjivao lutke, kao u predstavama *Sudbina jednog Čarlija*, A. Popovića (rež. B. Kravljanac, scen. Z. Sretenović i M. Ničeva, 1976) ili *Lovačka priča* S. Pešića (režija J. Bulajić, 1977). U mnogima se, ipak, pojavljivao u prilično komplikovanim zavisnostima, ako ne od lutke, onda od ideje o lutki. U predstavi *Simpatija i antipatija*, J. S. Popovića i R. Lazića (1975, režija: R. Lazić, scenografija: Z. Sretenović i kreacija lutaka M. Ničeva) nastupili su glumci vođeni kao marionete. U drugim inscenacijama animatori su nastupali pored lutke, vidljivi za publiku...

U zaključku Jurkovski ističe:

Dakle, „Malo pozorište“ iz Beograda održava kontakt sa avangardom evropskog pozorišta. I u doslovnom smislu jer su mnogi reditelji i scenografi iz drugih zemalja postavljali predstave na njegovoj sceni.

Ovo poglavlje iz svetski poznatog dela *Istorija evropskog lutkarstva*, Henrika Jurkovskog, koje je s poljskog preveo reditelj Milan Duškov, potvrđuje visoke estetske i umetničke vrednosti i nove tendencije srpskog i jugoslovenskog lutkarstva u savremenoj istoriji evropskog lutkarstva.

Tekst od velikog značaja za aksiologiju srpskog lutkarstva u istoriji savremenog evropskog lutkarstva, objavio sam u tematu *Savremeno lutkarstvo Evrope* u časopisu *Pozorište* (*Pozorište* br. 1-2, 1987, str. 70-87), a potom u mojoj Hrestomatiji *Svetsko lutkarstvo, Istorija, teorija, istraživanja*, za koju je editorial „Posveta lutkarstvu” napisao upravo akademik Henrik Jurkovski:

Uvek je zadovoljstvo čuti da se priprema još jedna nova knjiga o lutkarskom pozorištu koja će uskoro biti i objavljena. Zadovoljstvo je utoliko veće kada znamo da ju je pripremio znalac i poznavalac tog pozorišta. Prema tome, Radoslav Lazić će nam ponuditi pregled i uvid u povesna i teorijska dela o lutkarskom pozorištu. I to, izbor koji će biti napravljen s dobrim ukusom i ogromnom odgovornošću. Profesor Lazić pripada onim istraživačima koji su shvatili da lutkarsko pozorište već vekovima drži svoje utvrđeno mesto u svetu pozorišta. A pri tom nas u svojim knjigama podseća, veoma često, da je taj svet pozorišta tokom proteklog veka svoj život i snagu zadržao upravo zahvaljujući lutkarskom pozorištu. Toj temi se vraća i u ovoj knjizi. Prema tome: uživajte dok je budete čitali.

U verziji na engleskom jeziku *A History of European Puppetry: The Twentieth Century* by Henryk Jurkowski, Collaborating Editor: Penny Francis, 1998, a koja je objavljena na hrvatskom jeziku, u izdanju MČUK, Zagreb, 2007, pod naslovom *Povijest europskoga lutkarstva*, II. Dio, Dvadeseto stoljeće, zalaganjem dr Livije Kroflin, autor Jurkovski sada objavljuje sažeti osvrt pod naslovom *Kazalište u južnim slavenskim zemljama* zaključujući:

Etnički rat u bivšoj Jugoslaviji nanio je štete lutkarstvu, kao i svemu ostalome. Najviše su stradala bosanska i hrvatska kazališta (godine 1999. bombardovana je od strane NATO avijacije Televizija Beograd, u kojoj je poginulo 16 mladih ljudi, a tom prilikom razrušeno je i srpsko lutkarsko pozorište „Malo pozorište“ – prim. R. L.), no svejedno su nastavila rad tijekom okrutnog rata. (...)

Akademik Henrik Jurkovski, teatrolog, istoričar pozorišta, pozorišni kritičar, pisac, prevodilac, pedagog, prvi je dobitnik Nagrade za životno delo „Mali princ“, za izuzetan doprinos razvoju kulture i scenske umetnosti za decu, Međunarodnog festivala pozorišta za decu, Subotica, 2000. Od tada datira njegova plodna umetnička i naučna saradnja sa ovim festivalom, kao redovnim članom stručnih žirija. Godine 2009, on postaje osnivač Međunarodnog foruma za istraživanje pozorišne umetnosti namenjene deci, s posebnim naglaskom na lutkarstvo. Od 2010. do 2013. godine izašla su četiri reprezentativna Zbornika radova na srpskom i engleskom, u izdanju Festivala i Pozorišnog muzeja Vojvodine, koji su objavili i kapitalna dela Henrika Jurkovskog na srpskom jeziku: *Metamorfoze pozorišta lutaka u XX veku*, 2006; *Teorija lutkarstva, Ogledi iz istorije, teorije i estetike lutkarskog teatra*, s mojom Pogovorom, 2007; *Svet Edvarda Gordona Krega*, 2008. i *Teoriju lutkarstva II*, 2013, izdavačkim i uredničkim zalaganjem Slobodana Markovića, Blaža Perovića i mr Zorana Maksimovića, direktora Pozorišnog muzeja Vojvodine.

Akademik Henrik Jurkovski svojim umetničkim, estetičkim, naučnim, pedagoškim i teorijskim doprinosima, kao i plodnom saradnjom sa subotičkim Festivalom, trajno je obeležio najnoviju istoriju srpskog lutkarstva i pozorišta za decu.

Srpski papirni teatar – srpsko pozorište lutaka i igračke od papira

Lutke od papira, kartonske lutke, kaširane lutke-igračke, rečju, teatar lutaka od papira i lutka-kaširane igračke – srpski ili hrvatski, *papirno gledališče* – slovenački, *teatri du carta* – italijanski, *carton moule* – francuski, *molden paper* – engleski, *papier masche* – nemački, dobro poznaje i primenjuje tradicija lukarskog pozorišta na južnoslovenskom prostoru, prostoru eksJugoslavije. Savremeno lutkarsko pozorište u Srbiji danas ređe upotrebljava ovu drevnu tehniku izrade lutaka za pozorište, a u izradi kaširanih lutaka za igru veoma često. U lutkarskom teatru dobro je poznata lutka načinjena od papira ili izrezana od kartona kao tzv. „flah-lutka“ ili kaširana lutka od papira.

Zanimljivo je da su se ovakve lutke od papira održale sve do danas pred poplavom novih veštačkih plastičnih materijala. Najpoznatija takva lutka je „pajac od kartona“ koji se prevrće oko sebe praveći akrobatske vratolomije, „salto-mortale“, razapet na koncima između dva štapića.

Tradiciju lutaka-igračaka u Srbiji, kao i drugim južnoslovenskim zemljama, odlikuju: zmajevi od papira, periskopi od kartona, maske od papira, lutke od kartona, strašila od kartona, siluete i portreti izrezani od papira, kostimi od plisiranog papira, scenografije od kartona, islikana flora i fauna od kartona, papirne pahuljice i konfete, zamkovi i gradovi, kuće i kućice, kartonske slagalice; čitav svet dečijih igračaka i teatarskih scenskih i ličnih rekvizita. Taj bogati panoptikum papirnih lutaka i lutka-igračaka oduvek je na srpskoj sceni nalazio svoju primenu.

Ugledni reditelji lutkarstva primenjivali su na srpskoj lutkarskoj sceni lutke od papira. Srboljub Stanković Lule režirao je lutke od kartona u predstavi Stevana Pešića *Čudesni vinograd*; Miroslav Ujević u predstavi Dragana Lukića *Hiljadu reči o tri reči* na sceni Malog pozorišta „Duško Radović“ u Beogradu. Lutke od papira su često koristili gostujući reditelji i kreatori lutaka od kartona iz Čehoslovačke, Rusije, Bugarske i Poljske stvarajući inovacije na srpskim scenama.

Zanimljiv teatarski eksperiment 2003. godine ostvarilo je Pozorište lutaka iz Niša, koristeći lutke izrezane od kartona u predstavi *Senke u noći* (*Shadows in the night*) u režiji Biserke Kolevske i scenografiji Svile Veličkove.

I dramski reditelji su posezali za „teatrom od papira“. Tako je ugledni reditelj Jovan Putnik koristio kostime od papira u predstavi najbolje srpske satire *Stradija* Radoja Domanovića na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, dok je makedonski režiser Ljubiša Georgievski, u inscenaciji *Pokojnika* Branislava Nušića, na sceni Dramskog teatra u Skoplju, upotrebljavao papir kao scenografiju. Na Bitefu je ostala zapamćena predstava Alfreda Žarija *Kralj Ibi* teatra iz Švedske, koja je bila inscenirana u ključu kartonskog teatra.

U poznatoj televizijskoj seriji, TV Beograda, *Na slovo, na slovo* Duška Radovića, u režiji Vere Belogrlić, često su korišćene lutke od kartona. Slično je i sa nekim programima Televizije Novi Sad u kojima su korišćene lutke od papira. Možemo slobodno reći da je desetina lutkarskih i dečijih pozorišta u Srbiji koristila elemente tehnike lutaka od papira i kartona u svojoj bogatoj tradiciji druge polovine XX veka, kao što to čini i danas.

Školska pozorišta, amaterski i alternativni teatar u Srbiji često koristi lutke od papira i kartona u svojim predstavama kao elemente izražavanja. Na scenama osnovnih škola, dečijih vrtića i zabavišta u Srbiji, jos su češće upotrebe papirnih lutaka i kartonskih lutka-igračaka u obrazovnim procesima vaspitanja

najmlađe populacije, gde su deca često i sami kreatori lutka-teatra od kartona i lutka-papirnih igračaka^[3].

Svetska enciklopedija umetnosti lutkarstva i srpsko lutkarstvo

Povodom 80-godišnjice UNIMA (Union internationale de la marionnette) – Međunarodnog udruženja lutkara⁴, objavljeno je kapitalno delo *Svetska enciklopedija umetnosti lutkarstva*⁵. Ovo je prva enciklopedija lutkarstva u svetu, knjiga kakve do sada nije bilo. Nastala je stručnim radom oko 300 naučnih, umetničkih, uredničkih, tehničkih, jezičkih, likovnih i drugih saradnika, koji su radili u razdoblju od tri decenije, od 1979. do 2009. godine. *Enciklopedija* u velikom albumskom formatu, na blizu 900 stranica, objavljuje preko 1200 enciklopedijskih originalnih tekstova, sa preko 600 autentičnih fotografija. *Enciklopedija* teži više od pet kilograma i treba vam najmanje tri sata da je bar površno prelistate. Ona citira preko 5000 imena koja su obeležila bogatu istoriju ove magične umetnosti u svetu. Takve knjige se u liturgijskim obredima čitaju sa posebnih stalaka, koji se u crkvama nazivaju „nalonji”. Sve to svedoči da je reč o jedinstvenoj enciklopediji koja se u svom prvom izdanju pojavila na francuskom, a priprema se i englesko jezičko izdanje. Rečju, planetarni enciklopedijski projekat.

Enciklopedija je jedinstveno delo posvećeno teatru lutaka u svetu i njegovoj istoriji u različitim formama izvođenja. Ova specijalizovana enciklopedija dosledno je metodološki komponovana po tematskim člancima, najpre posvećenim ustanovama u svetskim nacionalnim kulturama, zatim slede ličnosti i pojave koje su obeležile istoriju lutkarstva u umetnosti i nauci, a potom su tu i članci o značajnim predstavama, ulogama i pojavama u svetskom klasičnom, modernom i savremenom lutkarstvu. Posebno su temeljno obrađene odrednice tradicionalnog lutkarstva u mnogim zemljama sveta, sa autentičnim likovnim priložima. Po mom mišljenju, najznačajniji u ovoj enciklopediji jesu sintetički članci koji temeljno osvetljavaju istoriju, teoriju, estetiku i praksu lutkarstva kao specifične predstavljačke umetnosti u sistemu reprezentativnih izvođačkih umetnosti. Mnoge odrednice čine glavni korpus ove sveobuhvatne enciklopedije od A do Z.

4 Osnovanog u Pragu 1929. godine u Teatru Riše Loutek, danas pod zaštitom UNESCO.

5 *Encyclopedie mondiale des arts de la marionnette*, EMAM, UNIMA, editions Lentretemps, Montpellier, 2009, Francuska, glavni urednik: Henryk Jurkowski, a zatim Tieri Foulk

U *Dodatku* su popisi svetski značajnih lutkarskih muzeja i kolekcija, zatim lutkarski festivali, a sledi i popis u svetu uglednih visokih škola, akademija i fakulteta na kojima se izučava teorija i praksa ove drevne umetnosti. Posebno poglavlje posvećeno je svim kongresima UNIMA i uglednim ličnostima koje su obeležile istoriju i rad ove stručne svetske organizacije od 1929. do 2009. među kojima se posebno ističu: Sergej Obrascov, dr Jan Malik, akademik Henrik Jurkovski, Albert Rozer, Margareta Nikolesku i drugi. Mislim da najveću vrednost ove Enciklopedije čini njena bogata stručna Bibliografija. Čast mi je što su u njoj, od mojih desetina knjiga posvećenih lutkarskoj umetnosti, citirana tri naslova.

Srpsko lutkarstvo u svetskoj enciklopediji

U *Enciklopediji svetskog lutkarstva* (EMAM, WEPA – World Enciclopedy Puppet of Arts) objavio sam odrednicu o srpskom lutkarstvu, njegovoj istoriji, teoriji i umetničkim estetskim dometima, ličnostima i delima koje su obeležile enciklopedijski sažetu istoriju srpskog lutkarstva, u njenom jugoslovenskom (1918-1991), evropskom i svetskom kontekstu.

Lutkarsko pozorište u Srbiji ima danas desetak profesionalnih umetničkih ansambala, koji prevashodno neguju lutkarski repertoar namenjen najmlađim gledaocima. To su; Malo pozorište „Duško Radović“, Beograd (osnovano 1948); Pozorište lutaka „Pinokio“, Zemun (osnovano 1972); Scena lutaka „Kekec“, Beograd (1980); Pozorište lutaka, Niš (1951); Lutkarska scena „Feniks“, Niš (1974); Pozorište mladih, Novi Sad (1946); Dečje pozorište – Gyermekszínház, Subotica, scene na srpskom i mađarskom jeziku (1946); Narodno pozorište „Toša Jovanović“, Zrenjanin; Lutkarska scena na srpskom i mađarskom jeziku, osnovano (1946) u Srbiji. Pored ovoga lutkarski repertoar neguju brojna amaterska pozorišta, a na Televiziji Beograd i Televiziji Novi Sad postoje stalne emisije u kojima su lutke nosioci dramske radnje. Godine 1992. snimljen je i prvi dugometražni lutkarski film *Mrav pešadinac*, u režiji Slavka Tatića, mada tradicija proizvodnje lutka-filmova datira u Beogradu od 1949.

Poreklo lutka-teatra ima bogato nasleđe u folklornoj tradiciji srpskoga naroda, kao i kod drugih južnoslovenskih naroda. *Teatar s lutkama*, od simboličnih predstava do antropomorfnih lutaka, očuvao se u narodnim običajima do danas. U takvim igrama, lutka je nosilac dramskih zbivanja na sceni. Još stariji oblik sačuvan je u *teatru senki*, koji se najčešće ostvaruje igrom ruku i

prstiju u mraku pred zapaljenom svećom. Bliske ovima su *lutkarske igre s maskama*, kojima obiluje narodna tradicija od igara maskara do čauša – šaljivčina. Do Drugog svetskog rata, u Beogradu se sačuvao *vertep* – lutkarska igra, religioznog sadržaja, a obnovljen je u Srbiji uvođenjem veronauke u obrazovni sistem, posebno onaj koji je vezan za osnovno obrazovanje.

Savremeno lutkarstvo kod Srba pojavilo se početkom XX veka u tradiciji putujućih lutkara i zabavljača na vašarištima. Prvi srpski lutkar bio je Ilija Božić, koji je u svom putujućem lutkarskom teatru izvodio farsu *Kuku Todore*, kako se i zvalo njegovo malo pozorište. Predstave je davao u Beogradu, na Tašmajdanu, u blizini crkve Sv. Marka. Božićevu lutkarsku farsu duhovito je rekonstruisala Marija Kulundžić (1916-1998), reditelj i pisac knjige *Moj život s lutkom* (1988).

Između dva svetska rata, lutkarske atrakcije prikazivao je po cirkuskim šatrama, kafanama i ulicama mađioničar „Kostolani” sa svojom lutkom Ćirom, obučenom u matrosko odelo, kome se kasnije pridružila lutka „Mileva” plešući i zabavljajući razdragane gledaoce. Uporedo, uz pojavu sokolskog pokreta, javile su se u Srbiji brojne lutkarske scene neposredno pred Drugi svetski rat, pa i profesionalnije organizovanje lutkarskog teatra u Novom Sadu i Subotici.

Tek posle Drugog svetskog rata, u Srbiji su organizovana lutkarska pozorišta, kao pozorišne ustanove, s profesionalnim ansamblima, stalnim repertoarom i stalnom pozorišnom publikom, mahom sačinjenom od mladih gledalaca, predškolske i osnovno školske populacije.

Šezdesetih godina, lutkarski teatar u Srbiji dostiže vrhunske umetničke rezultate. Na Sterijinom pozorju (1970), jugoslovenskim pozorišnim igrama, nagrađena je predstava beogradskog Malog pozorišta, *Na slovo, na slovo* Duška Radovića (1923-1984), u režiji Vere Belogrlić (1926). Primenjujući različite lutkarske tehnike (marionete, ginjol, senke, javajke, crni teatar), lutkarsko pozorište u Srbiji stasalo je sredinom XX veka. Angažovanjem uglednih pisaca, reditelja i glumaca-animatora, koji se isključivo posvećuju istraživanju kreativnih mogućnosti ove drevne umetnosti i njenom savremenom izrazu, srpski lutkarski teatar, u zajedničkoj zemlji Jugoslaviji, postigao je visoke estetske domete i u evropskom i svetskom kontekstu.

Prvi lutkarski komad u Srba napisao je 1881. i objavio u listu *Neven* (brojevi 21-23) iste godine Jovan Jovanović Zmaj (1833-1904), najveći srpski dečji pesnik. Bio je to dramolet *Nesretna Kafina*. Ličnosti su kralj Ritibim i njegova

kći Kafina u koju je zaljubljen arambaša Kozoder, pod imenom Zoder, Kafinin mladoženja. Zmaj je svoju lutkarsku igru, ilustrirao duhovitim skicama lutaka od krompira. Zmaja možemo smatrati „ocem srpskog lutkarstva“, ali i prvim rediteljem, izvođačem i animatorom srpskog lutkarstva. Savremeno izvođenje *Nesretne kafine* je uspešno adaptirao i režirao ugledni reditelj Miroslav Belović (1927 – 2005) u Malom pozorištu „Duško Radović“ u Beogradu, pod naslovom *Pozorište Ka-Ri-Ko*, 1985. godine. Komade za lutkarsku scenu uspešno je pisao književnik i putopisac Stevan Pešić (1939-1994), koji je za komad *Petao sa repom od duginih boja* nagrađen na petom Bijenalu jugoslovenskog lutkarstva u Bugojnu.

Najveći uspeh savremeno srpsko lutkarstvo doživelo je na XXVI Bitefu, 1992, izvođenjem autorskog projekta ritualnog totalnog teatra, bez reči, *Mitovi Balkana* u adaptaciji i režiji Srboljuba Luleta Stankovića (1921-2000) na lutkarskoj sceni Narodnog pozorišta „Toša Jovanović“, Zrenjanin, 1991. godine.

Svake godine održavaju se Susreti lutkarskih pozorišta Srbije, a XXV jubilarni održan je u Beogradu, 1992. godine. Međunarodni festival pozorišta za decu, osnovan je u Subotici, 1994. godine. On danas predstavlja visoke estetske domete lutkarske umetnosti u Srbiji i Evropi. Svake godine dodeljuje uglednu međunarodnu nagradu „Mali Princ“ za životno delo umetnicima i teatrolozima iz zemlje i sveta. Profesionalni, umetnički, istorijski, teorijski i pedagoški aspekti lutkarstva podržani su tematskim brojevima časopisa „Scena“. Literaturu o lutkarstvu kao umetnosti bogate monografije srpskih lutkarskih profesionalnih pozorišta. Vredne doprinose teoriji i istoriji lutkarstva u Srbiji dali su Milenko Misailović (1923), Branislav Kravljanc (1928- 2002), Radoslav Lazić (1939) s desetinom objavljenih knjiga o lutkarskoj umetnosti u Srbiji, Jugoslaviji, Evropi i svetu.

Kao saradnik ove ugledne Enciklopedije, predložio sam redakciji i nekoliko reprezentativnih imena koja su zaslužila posebne odrednice, kao što su u mojoj odrednici pomenuti pisac Stevan Pešić i legendarni Duško Radović, reditelj Srboljub Lule Stanković i rediteljka Vera Belogrlić. Svakako treba spomenuti glumca i neprevaziđenog animatora Janka Vrbnjaka⁶, ali i glumi-

6 Njegova fotografija sa virtouznom animacijom *Glamočkog kola*, sa šest marioneta u narodnim nošnjama, na 64 konca, predstavlja najbolji likovni prilog uz moj članak o srpskom lutkarstvu.

cu i animatora Mimu Janković, kreatora lutaka Milenu Jeftić Ničevu Kostić, kompozitora Zorana Hristića, kao i druge zaslužne ličnosti u istoriji srpskog lutkarstva. Ako su izostali iz francuskog izdanja, nadam se da će u engleskoj verziji naći svoje zasluženno mesto.

Na sreću, u Enciklopediju su ušle i dve moje beleške: o srpskom lutkarskom reditelju Živomiru Jokoviću i piscu lutkarskih dramoleta Igoru Bojoviću. Nažalost, u Enciklopediji, kao svojevrsnom „sveznanju“, uvek ostajemo nekome dužni. Platon, Servantes, Gete nisu dobili posebne odrednice, iako su njihovi pogledi i mišljenja od najvećeg značaja za estetiku lutkarstva. Ni prvi evropski klasični lutkar Potin iz IV veka pre Hrista, ni indijski lutkar Sutradara – „čovek koji vuče konce“ iz Natjašastre – iz II veka pre nove ere – nemaju posebne odrednice. U zaključku treba reći da su danas enciklopedije najvažnije knjige. Treba ih uvažavati s najvećom pažnjom.

S najvećom pažnjom očekujem englesku verziju WEPA – Enciklopedije, kao i špansku verziju, jer ne treba smetnuti s uma da španski jezik danas govori više od milijardu ljudi. U tim izdanjima trebalo bi da se pojave mojih 13 članaka, pisanih specijalno za ova izdanja.

Literatura

- *A History of European Puppetry: The Twentieth Century* by Henryk Jurkowski, Collaborating Editor: Penny Francis, 1998, a koja je objavljena na hrvatskom jeziku, u izdanju MCUK, Zagreb, 2007, pod naslovom *Povijest europskoga lutkarstva*, II. Dio, Dvadeseto stoljeće,
- *Encyclopedie mondiale des arts de la marionnette*, EMAM, UNIMA, editions L'entretemps, Montpellier, 2009, Francuska, glavni urednik: Henryk Jurkowski, a zatim Tieri Foulk.
- Lazić, Radoslav (1987) *Savremeno lutkarstvo Evrope*, časopis *Pozorište* br. 1-2, Narodno pozorište, Tuzla, str. 70 – 87.
- Lazić, Radoslav (2004) *Hrestomatija Svetsko lutkarstvo, Istorija, teorija, istraživanja*, Autorsko izdanje, Beograd, editorial *Posveta lutkarstvu*, autor akademik Henrik Jurkowski,
- Lazić, Radoslav, *Istorija srpskog lutkarstva*, I – III (u rukopisu)

Radoslav Lazić
Academy of Arts, Novi Sad

SERBIAN PUPPETRY IN WORLD THEATROLOGY

Summary

The author analyses the text of a scholar, Henryk Jurkowski, published in his notable History of European Puppetry in Polish, English and Croatian. In Paper Theatre, the third text is focused on my theatrical overview on World Encyclopedia of Puppetry Arts (EMAM – WEPA). In the fourth text, I provide a brief overview on the history and aesthetics in The World Encyclopedia of Puppetry Arts.

Key words

hhistory of Serbian puppetry, Henryk Jurkowski, History of European puppetry, Serbian paper theatre, World Encyclopedia of Puppetry Arts (EMAM – WEPA)